

Darka
Bilić

Upravna i sudbena arhitektura Dalmacije i Kvarnera za vrijeme mletačke vlasti

KRASANKA MAJER JURIŠIĆ, *Arhitektura vlasti i suda: vijećnice, lože i kneževe palače u Dalmaciji od 15. do 18. stoljeća*
Zagreb: Hrvatski restauratorski zavod,
Društvo povjesničara umjetnosti Hrvatske, 2017., 268 str.
ISBN 9789537389291 (HRZ); 9789536089499 (DPUH)

Knjiga *Arhitektura vlasti i suda* Krasanke Majer Jurišić opsežan je rad na temu upravnih građevina na području današnje Dalmacije i Kvarnera za vrijeme mletačke vlasti koji do sada nije bio sustavno istražen te valoriziran stoga je za povijest reprezentativne arhitekture Dalmacije ova knjiga iznimno vrijedna. Nastala je na temeljima doktorske disertacije pod naslovom *Javne palače u Dalmaciji u vrijeme mletačke uprave* pod mentorstvom Nade Grujić, koja je i uredila ovu publikaciju.

S obzirom na nejednaki stupanj istraženosti ove tematike u znanstvenoj literaturi, autorica se tijekom svog istraživanja upravnih palača u Splitu, Hvaru, Trogiru i Zadru mogla osloniti na publicirane radove, dok je za obradu povijesti izgradnje i identifikaciju faza građevinskog razvoja i zajedničkih elemenata već spomenutih primjera te građevina u Cresu, Krku, Rabu, Pagu, Šibeniku i Korčuli u velikoj mjeri koristila opsežnu arhivsku dokumentaciju prikupljenu u Državnim arhivima u Zadru, Splitu, Dubrovniku, Rijeci i Zagrebu te u Archivio di Stato u Veneciji, od kojih je dio donesen u prijepisu kao prilog tekstu.

U svom pristupu analizi korpusa upravne arhitekture autorica se vodila principom funkcionalne tipologije, odabравši one primjere koje su zadovoljavali određene upravne funkcije, a uglavnom se radi o vijećnicama, kneževim palačama i ložama. Tako se očituje odmak od dosadašnjih radova koji su u analizi istih građevina polazili



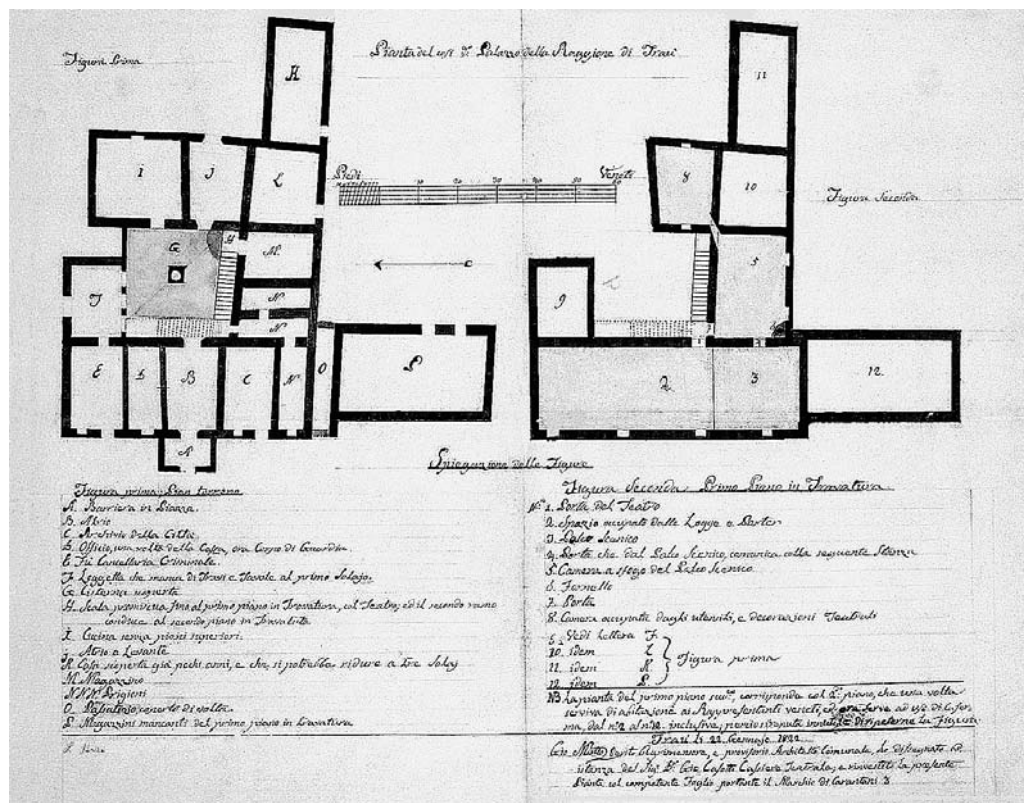
od stilskih ili pak formalno-tipoloških karakteristika kao zajedničkog nazivnika. Tijekom njihove obrade autorica uočava arhitektonske srodnosti kojima pokušava utvrditi ishodišta te postojanje zajedničkoga arhitektonskog tipa. Ishodište pronalazi u lokalnom modelu privatne arhitekture koji se tijekom srednjeg vijeka minimalno adaptira za javnu namjenu, dok su za promjene koje nastaju na starijim građevinama i za gradnju novih javnih palača u Dalmaciji početkom 15. stoljeća ipak ključni utjecaji građevina mletačke *terraferme*.

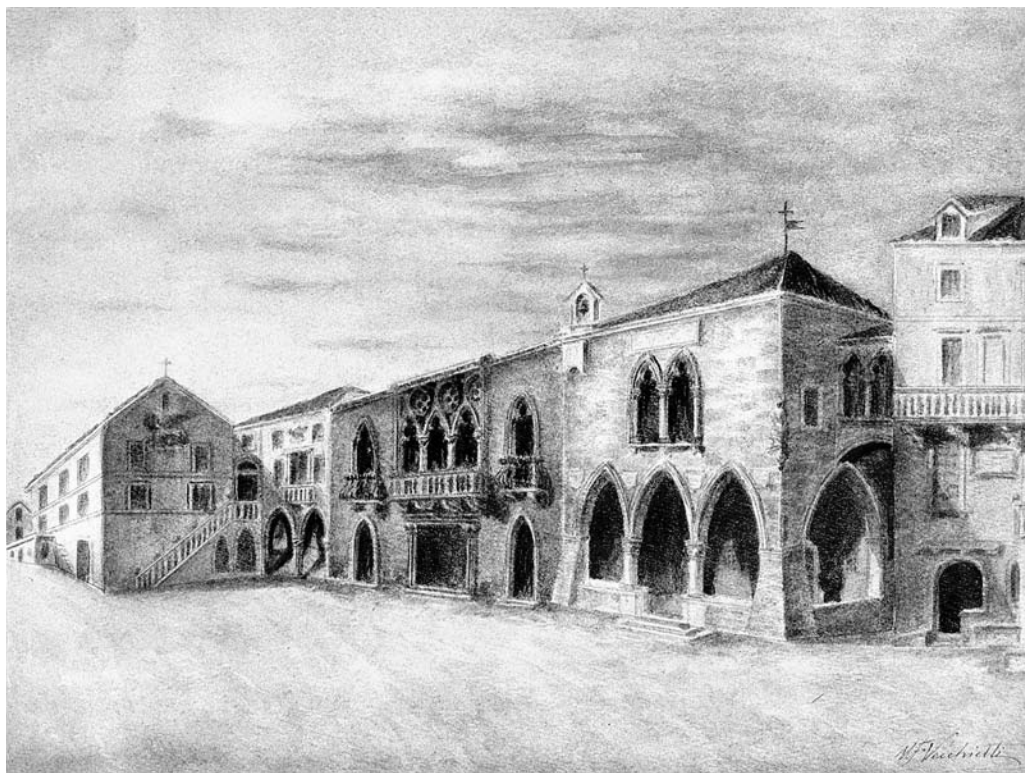
Nakon osvrta na spomen javnih palača u traktatistici, ne samo talijanskoj već i sjevernoeuropskoj, autorica obrađuje smještaj upravnih zgrada unutar gradske jezgre. Posebnu pažnju pridaje istraživanju oblikovanja i smještaja gradskog trga, njegovih proporcija, povijesnom kontinuitetu te građevinama koje ga omeđuju. Javne palače, kao reprezentativne samostojeće zgrade odražavale su veličinu i važnost urbanih centara i njihovu političku moć te su najčešće, uz katedralu ili župnu crkvu, zauzimale istaknuto, vizualno dominantno mjesto na glavnome gradskom trgu.

Javna palača se na području Dalmacije javlja u drugoj polovici 13. i početkom 14. stoljeća, za vrijeme komunalne vlasti i relativne političke neovisnosti

dalmatinskih obalnih središta. Osim komunalnih ili kneževih palača u Rabu, Zadru, Šibeniku, Trogiru, Splitu, Hvaru i Korčuli, u srednjem vijeku se grade i vijećnice te lože. Tijekom 15. i 16. stoljeća, u prvom razdoblju mletačke vlasti, upravne građevine se dograđuju i pregrađuju (Krk, Šibenik, Zadar, Hvar, Korčula, Rab, Split), dok se one u Cresu i Pagu grade iz temelja u sklopu formiranja novih upravnih središta. Kao sjedište predstavnika vlasti i mjesto gdje se dijelila pravda te zasjedalo plemićko vijeće, te su građevine oblikovanjem i opremom zrcalile moć i kulturu ne samo političkih vlasti nego i lokalne sredine. Stoga ne čudi da su neke od obnovljenih i izgrađenih upravnih zgrada tijekom 15. i 16. stoljeća ujedno i među prvima u lokalnoj sredini

- ↓ Nacrti prizemlja i kata kneževe palače u Trogiru, I. Miotto, 1822.





➤ Stari splitski Narodni trg, F. M. Vecchietti, 19.st.

ukrašene novim stilskim oblicima renesanse, kao na primjer glavno pročelje kneževe palače u Trogiru koje je na prijelazu iz 15. u 16. stoljeće urešeno novim prozorskim otvorima iz radionice Nikole Firentinca, koji su pak bili uzor za oblikovanje prozorskih otvora na privatnim rezidencijama. Velika loža u Šibeniku, gdje su se održavali sudski procesi, sklapali ugovori te čitali proglasi, izgrađena je na mjestu starije, srednjovjekovne lože u prvoj polovici 16. stoljeća u klasičnim renesansnim stilskim oblicima. I loža na glavnom gradskom trgu u Zadru je 1565. godine nanovo izgrađena u zrelim oblicima renesanse, dok ona u Hvaru, preoblikovana u prvom desetljeću 17. stoljeća, nosi odlike kasne renesanse i manirizma. S druge strane, pri artikulaciji vanjštine većine kneževih palača zadržava

se njihova originalna dekoracija u kasnosrednjovjekovnim, gotičkim oblicima pravilno raspoređenih prozorskih otvora, pogotovo gornjeg kata na kojem se nalazila dvorana za vijećanje, namjerno nastavljajući kontinuitet tradicionalnog oblikovanja ukorijenjenog u lokalnoj sredini. U dekoraciji i izgradnji upravnih zgrada mahom se angažiraju istaknuti graditelji i majstori, od Ivana Pribislavića u Pagu, Petra Trogiranina u Rabu, već spomenutog Nikole Firentinca u Trogiru i Tripuna Bokanića u Hvaru, koji svojim znanjem i vještinom doprinose reprezentativnosti ovih građevina.

U analizi tlocrtne dispozicije javnih palača autorica ukazuje na dva tipa – one organizirane oko središnjeg dvorišta i one koji imaju jednostavan “L” tlocrt. Za razliku od njih, knežev dvor u Hvaru konglomerat je

različitih volumena, a palača generalnog upravitelja mletačke Dalmacije u Zadru, sagrađena početkom 17. stoljeća, organizirana je oko više dvorišta, zauzimajući cijeli stambeni blok. U analizi prostornih rješenja uočene su sličnosti koje vuku porijeklo iz kasnosrednjovjekovne stambene arhitekture. Dvorane za vijećanje uglavnom se nalaze na prvom katu, kao i knežev stan te kapelica. U prizemlju se u pravilu nalaze uredi. U zgradi ili u njezinoj blizini nalazi se i zatvor, stan za kancelara, oružarnica i stražarnica. Za razliku od kneževih palača, lože uglavnom slijede istu jednostavnu tlocrtnu dispoziciju.

Tijekom zadnja dva stoljeća mletačke uprave Dalmacijom javne palače se pretežno održavaju uz neke manje preinake. U ratnim okršajima s kraja 17. i početka

18. stoljeća Mletačka Republika je znatno proširila granice Dalmacije te je došla u posjed Makarske, Knina, Sinja, Imotskoga i drugih utvrđenih mjesta u kojima je financirala izgradnju upravnih zgrada, u prvom redu rezidencija njihovih providura, vojnih upravitelja. Autorica se u svojoj knjizi fokusira na reprezentativne primjere upravnih zgrada u obalnim središtima tijekom 15. i 16. stoljeća, dok su one skromnije rezidencije upravitelja utvrđenih naselja dalmatinske unutrašnjosti iz 18. stoljeća ostavljene novim generacijama istraživača.

Temeljem dokumentacije o obnovi javnih palača uz koju su se gdjekad sačuvali i nacrti (Šibenik, Pag), u kojima se osim opisa zatečenog stanja navode i nazivi pojedinih prostorija, moguće je djelomično rekonstruirati izgled ovih građevina te

↓ Crtež stanja hvarske kneževe palače i lože prije rušenja, oko 1900.



raspored prostorija u njima. Loše stanje kneževih i komunalnih palača pred sam kraj Republike (Cres, Krk, Pag, Šibenik) prisililo je državu da iznajmi privatne kuće za smještaj svojih predstavnika, dok su javne palače prodane privatnicima ili iznajmljene. U mnogim slučajevima njihov prvobitni izgled je radikalno izmijenjen brojnim naknadnim pregradnjama, prilagodbama novim korisnicima ili su pak srušene (pre-torska palača u Cresu, providurova palača i loža u Krku te kneževa palača u Splitu) te je doprinos i ove knjige minuciozna idejna rekonstrukcija njihova izvornog izgleda, i to iscrpnim tekstualnim opisima te popratnom vizualnom građom. Knjiga je iznimno bogato ilustrirana i to novim fotografijama zatečenog stanja, te vrijednim arhivskim materijalom – povijesnim nacrtima iz 18. i 19. stoljeća, katastarskim mapama iz prve austrijske izmjere 1830-ih, fotografijama

iz 19. i početka 20. stoljeća, starim razglednicama i vedutama.

Autorica postavlja dalmatinske javne palače u širi geografski kontekst. Rekonstruirajući povijest izgradnje kneževih palača i loža u mletačkom dijelu Istre, pronalazi arhitektonske analogije između individualnih građevina Istre i Dalmacije, dok s dubrovačkim primjerima pronalazi manje sličnosti. Izostala je međutim usporedba s upravnim građevinama u gradovima mletačke Albanije (Kotor, Herceg Novi i Budva), iako su s Dalmacijom (i Kvarnerom) pripadali istoj upravnoj jedinici.

Knjiga Krasanke Majer Jurišić iznimno je vrijedan doprinos našoj povijesti arhitekture, ali i političkoj povijesti Dalmacije, koja pored funkcionalnih i formalnih karakteristika, valorizira i doprinos Mletačke

Republike u izgradnji, ukrašavanju i održavanju simbola svoje vlasti. x